

Ал. Тацовъ и Н. Тричковъ

за П. Стойковъ

✓

КРАТЪКЪ
ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕДЪ
ВЪРХУ
СТОЛИЧНАТА ОБЩИНА

СОФИЯ
Печатница Елисей Петковъ
1932

III 46

29313/45

КРАТЪКЪ ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕДЪ

ВЪРХУ

СТОЛИЧНАТА ОБЩИНА

Презъ течение на своя полувековенъ животъ българската столица е била управлявана отъ много кметове и общински съвети.

Тъ всички сж полагали грижа и старание за развитието и благоустройството на нашия престолень градъ. Благодарение на тѣхнитѣ усилия, София можѣ отъ една малка паланка да добие днешния си доста привлекателенъ видъ на модеренъ градъ.

Следнитѣ кратки исторически сведения иматъ за целъ да дадатъ възможность на столичното население да си спомни съ признателность за всички дейци, които сж допринесли нѣщо за културния напредъкъ на столицата.

Животътъ на Столичната община може да се раздѣли на нѣколко периода. Първиятъ периодъ е

организацоненъ,

въ който преобладава стремезтъ да бжде уредена Столичната община като институтъ съ съвременни разбирания, да бжде тя *административно* обособена чрезъ създаване на отдѣлнитѣ общински служби, които да бждатъ въ една обща връзка. Този периодъ, който е започналъ отъ 10 II. 1878 г., е продължилъ до 1. IX. 1888 г.

Първиятъ столиченъ кметъ е

МАНОЛАКИ ТАШЕВЪ

(10 II. 1878 г. — 8. V 1878 г.)

Презъ негово време е била устроена днешната „Градска градина“, тогава подъ името „Александровска градина“, която била тържествено открита на 4. априль 1878 г.

Презъ този организационенъ периодъ най-напредъ сж били положени специални грижи за хигиената на града, който е представлявалъ едно схлупено и замърсено селище. Сериозностьта на тѣзи грижи намираме въ факта, че Държавниятъ глава Н. В. Александъръ I самъ е назначилъ и председателствувалъ една специална комисия, която да изработи планъ за санитарно устройство на града. Първиятъ докладъ, който общинскиятъ лѣкаръ е направилъ предъ комисията, рисува жилищата съ тѣхнитѣ крайно нехигиенични дворища, а града — съ тѣсни и замърсени улици. Комисията веднага е разбрала и препоръчала на Общинското управление, че първата негова грижа трѣбва да бжде насочена въ благоустройствено направление, като бждатъ прокарани по-широки и добре поддържани улици.

Тогавъ се открива и техническа служба, завеждана отъ единъ архитектъ, нареченъ „архитекторъ“. Тази служба предприема следнитѣ благоустройствени предприятия: срутване на всички подлежащи на събаряне постройки, корегирание на Крива-ръка, уреждане на първия паркъ въ центъра на града — днешната Градска градина и съставяне на първия регулационенъ планъ на София.

Санитарната служба на общинското управление много бързо се е проявила и е успѣла да се справи съ съвременитѣ изисквания, като е учредила първата общинска болница съ 30 легла.

Въ този периодъ се проявяватъ особени грижи за освѣтлението на града. Поставени сж били 500 стълба съ фенери. Фенеритѣ били правени отъ софискитѣ занаятчии а лампитѣ — доставяни отъ Австрия. Освѣтлението било отдадено на предприемачъ по 220 гроша на фенеръ за 6 месеца.

Рано презъ този периодъ е била организирана и специална „Служба за потушаване на пожари“. Подъ страхъ на парична глоба, всѣко съсловие, въ време на пожаръ трѣбвало да изпраща въ помощъ на пожарната команда свои хора — „помагачи“: кацаритѣ — помагачи съ кофи, кръчмаритѣ — помагачи съ чебри, дърводѣлцитѣ — помагачи съ сѣкири, касапитѣ — помагачи съ куки (канджи), като останалитѣ съсловия били задължени да купятъ за пожарната команда по нѣкой инструментъ.

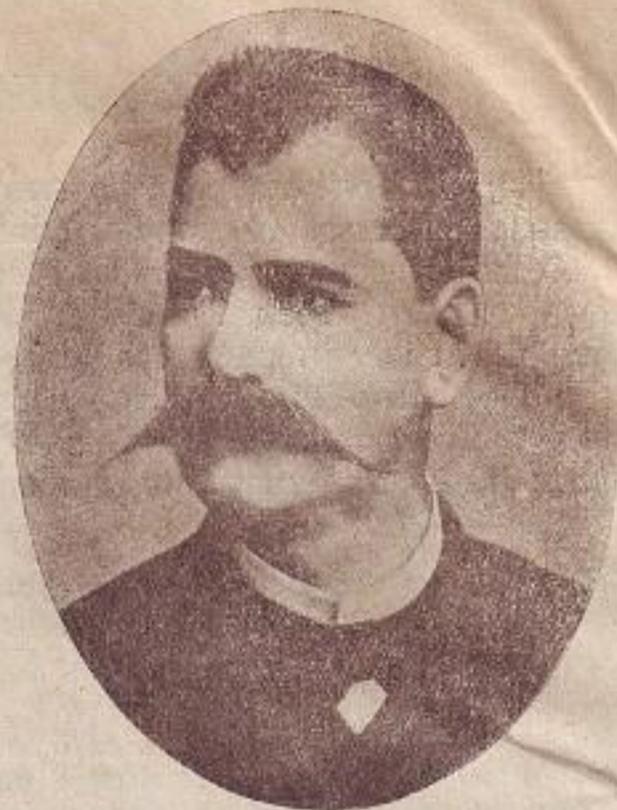
1986г.

Презъ този периодъ се проявява и другия технически подемъ — водоснабдяването на града, като се развива и специална водопроводна служба съ първия ѝ началникъ инженеръ Шексъ.

Презъ този периодъ сж кметували:

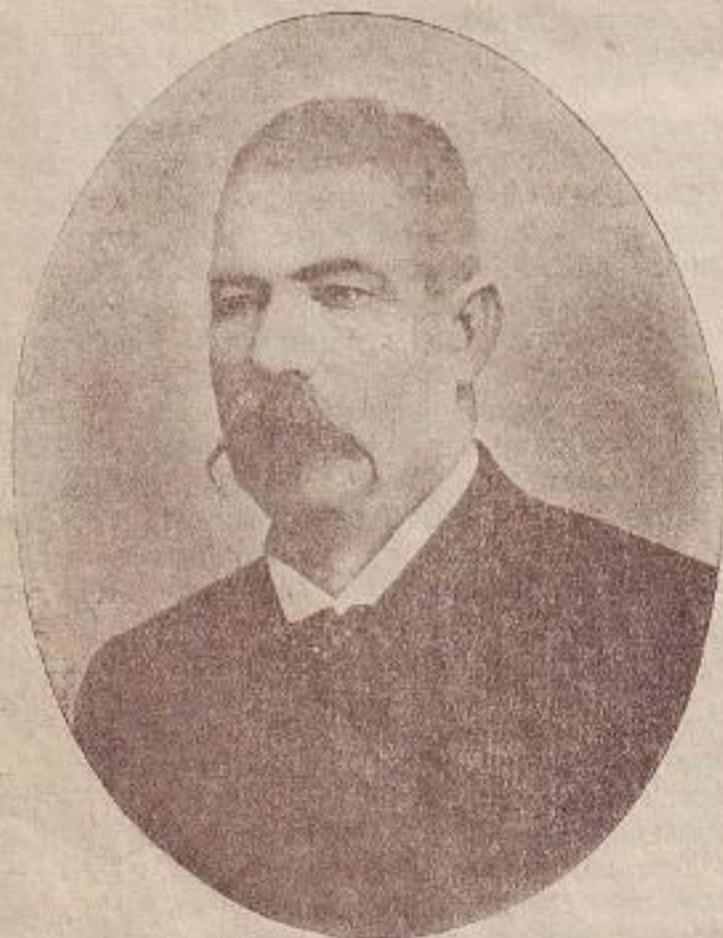

ДИМИТЪРЪ Н. КОЦОВЪ
(9 VI. 1878 г.—1. VIII. 1878 г. и
28. XII 1883 г.—9 V. 1884 г.)

ТОДОРЪ ПЕШОВЪ
(30. XII. 1878 г.—13. IX. 1879 и
10. V. 1884 г.—24. VIII. 1885 г.)

Въ негово време започва строежа на паметника Василь Левски. За да бжде паметникътъ по величественъ, та да отговаря той на великото дѣло на революционера, била открита всенародна подписка.

ДИМИТЪРЪ ДИМОВЪ
(2. VIII 1878 г.—29. XII. 1878 г.)

ДИМИТЪРЪ ТРАЙКОВИЧЪ
(14. IX. 7879 г. — 30. VI 1880 г.)

ТОДОРЪ ИКОНОМОВЪ
(1. VII. 1880 г. — 30. XII. 1880 г.)

ИВАНЪ ХАДЖИЕНОВЪ
(1. X. 1881 г. — 29. IV. 1883 г.)

Презъ негово време се е приложилъ регулационния планъ на града отъ 1879 год., като се прокарали нови улици, прекроили стари, открили нови площади. Презъ 1882 г. била устроена днешната „Борисова градина“ подъ името „Градска пипиниера“. Засилилъ събирането на общинскитъ доходи, като унищожилъ дотогавашния бирнически институтъ на мухтаритъ, раздѣлилъ града на четири финансови участъка и сключилъ първия дългосроченъ заемъ на София предъ Българската народна банка на сума 850,000 лв.

НИКОЛА ДАСКАЛОВЪ
(15. II. 1881 г. — 30. IX 1881 г. и
2. XI. 1887 г. — 31. VIII. 1888 г.)

НИКОЛА СУКНАРОВЪ
(30. IV. 1883 г. — 27. XII 1883 г.)

Вторият периодъ може да се нарече
периодъ на строителство
който започва съ кметуването на

ИВАНЪ П. СЛАВЕЙКОВЪ
(25. VIII. 1885 г.—19. X. 1886 г.)

ДИМИТЪРЪ ПЕТКОВЪ
(1. IX 1888 г. — 7. X. 1893 г.)

Неговитѣ смѣли планове за преустройство на малкото селище въ модеренъ престоленъ градъ сж били толкова ясни и належащи, че той въ самото начало на кметуването си е започналъ преговори за сключване на заемъ. Такъвъ той е сключилъ съ Anglo—Foreign Banking Company Limited — Лондонъ — първиятъ външенъ общински заемъотъ 10,000,000 лева. Цѣлия заемъ той употребилъ изключително за благоустройството на града. На Димитъръ Петковъ се пада великата заслуга къмъ столицата ни, която той само въ 4—5 години отъ единъ ориенталски градецъ успѣва да превърне въ модеренъ европейски градъ. Неговитѣ планове, да бжде София първа на Балканитѣ и да съперничи тя на голѣмитѣ европейски градове, сж насочили неговата дейность къмъ много модерни и съ важно обществено значение инициативи.

Димитъръ Петковъ най-първо установи строителнитѣ граници на София, съ което едновременно сж били изработени уличната и дворищната регулации. Паметни ще останатъ неговитѣ смѣли прокарвания на улици и площади, които бѣха съпроводени съ събаряне на стари постройки, черкви и параклиси; той е трѣбвало да води смѣла борба срѣщу съпротивата на заинтересованитѣ стопани на съборенитѣ имоти, както и срещу тѣхното силно накърнено религиозно чувство, поради събарянето на старитѣ черкви.

Той построи площадитѣ: „Св. Недѣля“, „Народно събрание“, „Шаренъ мостъ“ и площада около църквата „Св. Георги“ (Гюль-Джамия), съ цель да запази тази старина. Той замѣнява водопроводнитѣ дървени и глинени тръби съ чугунени, които е доставилъ отъ Белгия — Лиежъ и е зас-

ЙОСИФЪ Л. КОВАЧЕВЪ
(20. X. 1886 г.—1. XI. 1887 г.)

тавилъ гражданитѣ да свържатъ домоветѣ си съ градския водопроводъ.

Въвежда погребална служба и опредѣля централни гробища за всички въроизповедания — сегашнитѣ гробища. Обявява на международенъ конкурсъ: постройката на модерни общински бани съ хотелъ, постройката на канализация и на електрическо освѣтление. Сключилъ е договоръ съ Ото Билигкъ за постройката на трамвайни линии, съ трамваи, които, поради липса на електрическа енергия, да се каратъ съ коне. Той построява Львовия мостъ. Построилъ е и доходното общинско здание, въ което сега се помѣщава I-во районно кметство. Запазва, като отчуждава и частни мѣста, днешния площадъ на Народния театръ и възлага на архитектъ Емилъ де Форстеръ да изработи планове за театръ и да ръководи постройката на общинскитѣ минерални бани съ хотелъ. На сжщия професоръ той възлага изработването на плана за общински домъ и полага основитѣ на голѣмъ и модеренъ общински домъ

Въ всички планове на Димитъръ Петковъ личи неговия стремежъ да създаде отъ София единъ колкото културенъ, толкова и курортенъ центъръ.

Въ негово време циганскитѣ поселища сж били въ най хубавата частъ на града-окло Пожарната команда и той сързо ги премѣства въ Коньовица — вѣнъ отъ града. Раздѣля града въ административно отношение на 5 района и въ всѣки районъ учредява общинско комисарство. За всѣка отдѣлна общинска служба изработилъ специални правила.

На него се дължи учредяването на стенографска служба при общината и създаване на общинския вестникъ. Нему се дължи довършването на паметника „Василъ Левски“.

Разширилъ е малката градска градина въ размѣритѣ, които тя днесъ има, като я оградилъ и извикалъ специаленъ градинарь отъ Швейцария за уредбата ѝ.

Това голѣмо строителство, безспорно, се дължи на личнитѣ качества на Димитъръ Петковъ, но е резултатъ и на неговото продължително кметуване — повече отъ 5 години. Самото строителство е задържало Димитъръ Петкова на кметския постъ и неуклонно е държало въ подчинение и искрено сътрудничество и общинскитѣ служби, и централната власть, и самото гражданство.

Следъ този голѣмъ строителенъ периодъ започва

третиятъ периодъ,

който се характеризира съ по-малки и по-голѣми строителства, които изразяватъ духовната и материална култура на града, извършвани тѣзи строителства въ единъ непоследователенъ редъ и не съ онзи установенъ планъ, по който е работилъ Димитъръ Петковъ, и не малко години презъ този периодъ общината е проявявала повече своята административна служба.

Следъ Димитъръ Петковъ започватъ кметуването си:

ХРИСТО БЛАГОЕВЪ
(18. X. 1893 г. — 24. V. 1894 г.)

ИВАНЪ ГРОЗЕВЪ
(16. VII. 1894 г. — 15. VII. 1895 г.)

Д-РЪ ДИМИТЪРЪ МОЛЛОВЪ
(16. VI. 1895 г. — 30. IX. 1896 г.)

ДИМИТЪРЪ ЯБЛАНСКИ
(8. IV. 1897 г. — 11. IV. 1899 г.)

Той заварва общинските финанси въ много лошо положение. Чрезъ изменение на Закона за градските общини, специално за София били създадени нови доходи. Той въвелъ градска класна лотария съ годишенъ приходъ 600,000 лева Отдалъ на концесия трамваитъ и електрическото освѣтление. Презъ неговото време е извършена канализацията на Перловската и Владайска рѣки. Той успѣва да уреди приходитъ на общината и да ѝ даде единъ реаленъ бюджетъ. Едновременно съ това той е насочилъ усилията си да продължи строителната политика на общината. Съ прилагането на Закона за благоустройството, 1898 г., той започва да открива въ центъра на града нови улици и да раширява старитъ. Следъ мъртвия строителенъ периодъ отъ 5 години, следъ кметуването на Димитъръ Петковъ, започва новъ строителенъ подъемъ, който заслужено е билъ оцененъ отъ гражданството, обаче, смѣната на централната власть туря край на този подъемъ съ смѣняването на общинското управление. Тази смѣна, която правила проблематично продължението на общинското строителство, е била изразена въ една петиция съ 3,500 подписа на видни софийски граждани безъ разлика на партии, отправена лично до Държавния глава, съ молба да не се разтуря общинския съветъ. Самото гражданство, като вижда, че се проявява една полезна благоустройствена дейность, е схващало много добре значението, което може да има едно продължително кметуване.

ГРИГОРЪ НАЧЕВИЧЪ
(1. X. 1896 г. — 7. IV. 1897 г.)

ХРИСТО Г. ПОПОВЪ
(12. IV. 1899 г. — 4. I. 1901 г.)

Той е въвелъ безплатната медицинска помощ за беднитѣ граждани. Въ негово време сж били разширени водопроводната и канализационната мрежа; открити сж били нови улици и започва стрѣжа на градскитѣ и Княжевската трамвайна линии.

Откриването на градскитѣ трамвайни линии е станало на 14. I. 1901 год. когато председател на тричленната общинска комисия е билъ Дико Йовевъ. Княжевската линия е открита на 1. IV. 1901 год. Тогава председател на тричленната комисия е билъ Ст. Петковъ.

При откриването ѝ, трамвайната мрежа е имала обща дължина 23,377 м. съ следнитѣ 6 линии: 1) отъ гарата по ул. М. Луиза, Търговска, Самосковска (сегашна Гр. Игнатиевъ) до Английската легация—5,680 м., 2) отъ Лъвовия мостъ, по М. Луиза и Витошка до Патр. Ефтимий — 1,744 м., 3) отъ ул. Бръгалница по Пиротска, до ул. Търговска, по бул. Дондуковъ, по М осковска (сегашна ул. Регентска до Ветеринарната лѣчебница — 3,635 м., 4) отъ Бански площадъ по ул. Търговска, ул. Цариградска (сега Царь Освободителъ) до Орловия мостъ — 2,567 м., 5) площадъ Македония по Алабинска, по ул. Левски, Царирадска до Орловия мостъ—1,462 м., 6) София Княжево (отъ бул. Дондуковъ при пресичането ѝ съ Търговска, пл. Св. Недѣля ул. Алабинска, бул. Македония—за Княжево) — 8,289 м., или всичко 23,377 м. единична трамвайна линия.

Въ неговото време се изработи отъ художника-декораторъ Харалампи К. Тачевъ герба на София

ПЕТЪРЪ А. ЧЕРНЕВЪ
(4. IV. 1901 г. — 23. IX. 1903 г.)

ПЕТКО НИКОЛОВЪ
(2. III. 1904 г. — 7. VII. 1905 г.)

Той е положилъ по-особени грижи за водоснабдяването на града, като сж били вкарани въ водопроводната мрежа и водитѣ на Владайската рѣка. Въ негово време става втори международенъ конкурсъ за постройката на модерни минерални бани.

МАРТИНЪ С. ТОДОРОВЪ

(8. VII. 1905 г. — 21. III. 1908 г.)

Първите му грижи сж били да организира общинските служби. Особена упоритост той е проявил за заздравяването на общинските финанси. Били сж увеличени нѣкои приходи. Той е сключилъ втория външенъ общински заемъ отъ 35,000,000 лв. въ Берлинъ, специално за строежъ на бани, покритъ пазаръ (халитѣ), регулация, като съ този заемъ сж били изплатени всички стари летящи дългове на общината. Той започва и редица важни благоустройствени предприятия. Извършени сж ценни строителни работи съ разширението на водопроводната мрежа, като сж били положени и два реда тръби отъ главния резервоаръ до водохващането въ Витоша. Довършва корекциитѣ на Перловската и Владайска рѣки и построява и сега сжществуващитѣ мостове надъ тѣхъ. Започва усиленото павиране на централнитѣ улици съ керамични павета и камени блокчета. Въ негово време започва строежътъ на покрития пазаръ (Халитѣ). Построена бѣ малката баня на ул. „Екзархъ Йосифъ“ и се започва строежа на голѣмата днешна баня. Започва строежа на 5 модерни училища, като започва и строежа на голѣмото доходно общинско здание — днешното градско казино. Построява помѣщение за новооткрития клонъ на пожарната команда въ „Три-кладенци“ (Ючъ-бунаръ). Построява Дезинфекционната станция, инсталирана съ парни машини. Въ негово време (1906 г.) е била снета трамвайната линия по ул. Алабинска и линията по ул. Търговска отъ М. Луиза до блу. Дондуковъ построена е линията по бул. Дондуковъ отъ Св. Недѣля до Търговска. Билъ е приготвилъ планъ за постройка на една модерна фурна, съ цель да служи тя като регулаторъ на ценитѣ и качеството на хлѣба въ София, обаче, този планъ не е можалъ

да бжде приложенъ, поради нашето обичайно правило, да се промѣнява общинската управа съ смѣната на централната властъ. Тази промѣна осуетява много начинания на Мартинъ С. Тодоровъ чийто режимъ е напомнялъ строителството на Димитъръ Петковъ.

Д-РЪ ГЕОРГИ СЯРАФОВЪ

(22. III. 1908 г. — 31. III. 1908 г.)

АТАНАСЪ А. ХРАНОВЪ

(31. V. 1908 г. — 31. VII. 1908 г.)

Въ негово време се построява общинското доходно здание на ул. Алабинска и Ц. Иоанна, довършва строежа на малката минерална баня и започва строежа на Центр. пожарна команда.

ЕВСТАТИЙ КИРКОВЪ
(1. VIII. 1908 г. — 18. X. 1910 г.)

Въ негово време започва строежа на общинската лѣчебница на ул. „Ц. Симеонъ“, градската аптека, дветѣ модерни училища „В. Левски“ и „Тр. Китанчевъ“ и преустройството на два отъ публични домове въ общинска болница. Построява фурната „Кори“, бюфета на острова въ Борисовата градина и трамвайната линия по ул. „Козлудуй“ до ул. „Дунавъ“. Къмъ края на кметуването си е сключилъ третия вършенъ заемъ отъ 15,000,000 лв. за благоустройствени цели.

КОНСТАНТИНЪ БАТОЛОВЪ
(1. XI. 1910 г. — 17. VIII. 1911 г. и
6. IX. 1920 г. — 8. VI. 1922 г.)

Презъ първото си едвамъ едногодишно кметуване К. Батоловъ е завършилъ строежа на Покрития пазаръ (Халитѣ), Пожарната команда, 2 училища: „Василъ Левски“ и „Трайко Китанчевъ“ като предприелъ строежа на 8 нови училища: „Априловъ“, „К. Фотиновъ“, „Исифъ Ковачевъ“, „Сава Раковски“, „Т. Минковъ“, „Екзархъ Йосифъ“, „Антимъ I“, „К. Бозвелиевъ“ и „Гр. Игнатиевъ“. Голѣми грижи е положилъ за пълното завършване корекциитѣ на Перловската и Владайската рѣки. Нему се дължи превръщането на говеждия пазаръ при църквата „Св. Никола“, кв. „Три кладенци“ (Ючѣ бунарѣ), въ днешния разкошенъ паркъ около тази църква. Той създаде „Фондъ за написване история на града София“. Този фондъ издаде много ценни съчинения за историята на нашата столица. Смѣната на централната властъ попрѣчи на К. Батоловъ да продължи своята общинска дейность, която той още въ самото начало на кметуването си поде съ особена вещина и енергия. Презъ м. августъ 1911 г. общината бѣ разтурена и управлението ѝ повѣрено на тричленна комисия.

Презъ второто си кметуване г. Батоловъ проявява една здрава организаторска дейность за една по-завършена и по-системна работа въ всѣка отдѣлна общинска служба. Съ огледъ на бждещитѣ нужди на града, той успѣва чрезъ Върховния съветъ на водитѣ да запази правото на София да се водоснабди и отъ Искроветѣ на Рила, както и да се построи язовиръ на р. Искъръ при манастиря „Св. Петъръ“. Прокарва едно принципално разрешение на въпроса за снабдяване на бездомницитѣ съ общински мѣста по договоръ за наследственъ наемъ. Урежда и голѣмия модеренъ цвѣтарникъ въ Борисовата градина.

ХАРАЛАМПИЙ Н. КАРАСТОЯНОВЪ
(27. IX. 1911 г. — 22. V. 1912 г.)

Службата по чистотата — събиране и изхвърляне на сметъта, която до негово време е била

отдавана на предприемачъ, Х. Карастояновъ я направи общинска. Сжщо е направилъ и съ експлоатацията на общинскитѣ бани. Кратковременното му кметуване не е дало възможность на Х. Карастояновъ за програмна дейность.

ИВАНЪ Д. ГЕШОВЪ
(23. V. 1912 г. — 11. II. 1914 г.)

Въ негово време общинскитѣ съветъ по-специално се е занимавалъ съ разрешение на жилищния въпросъ. Павиралъ е площадъ „Александъръ Невски. Презъ негово време е била продължена трамвайната линия за Арсенала отъ Пехотнитѣ казарми до моста на Перловската рѣка и е построена втората линия отъ Червенъ кръсть до пл Македония—бивши III полиц. участъкъ. Започнато е преустройството на три отъ публичнитѣ домове въ помѣщение за общинска болница и е привършенъ строежа на следнитѣ училища: „В. Априловъ“, „К. Фотиновъ“, „Йосифъ Ковачевъ“, „Сава Раковски“, „Екз. Йосифъ“, „Т. Минковъ и „Антимъ I“.

Започването на Балканската война спира всички благоустройствени работи на общината и тя е била заставена да се грижи изключително за нуждитѣ, които наложи войната на града, да се грижи за подпомагането на беднитѣ войнишки семейства и за санитарното състояние на града.

Инженеръ ПЕТКО ТЕОДОРОВЪ
(12. II. 1914 г. — 18. III. 1915 г.)

Той е започналъ постройката на икономическитѣ жилища въ квартала „Три кладенци“. (Ючь бунаръ) за беднитѣ общински служители. Презъ негово време е построена втората трамвайна линия по бул. „Дондуковъ“ отъ ул. „Търговска“ до ул. „Раковски“. Започналъ е постройката на училището „Хр. Ботевъ“ и е привършена постройката на училището „Гр. Игнатиевъ“ до черквата „Св. Седмочисленици“, привършилъ е преустройството на три отъ публичнитѣ домове въ общинска болница. И нему кратковременното кметуване не е дало възможность за програмна дейность.

РАДИ В. РАДЕВЪ
(3. VI. 1915 г. — 11. VIII. 1918 г.)

Кметуването на Ради В. Радевъ съвпада съ Европейската война и неговата дейност се е направлявала изключително отъ нуждитъ на военното време. Презъ негово време бѣха отнети отъ концесионера дветъ технически предприятия: трамвайтъ и освѣтлението, за които следъ войната общината по арбитраженъ редъ бѣ принудена да откупи отъ концесионера първото предприятие и да продължи на сщия експлоатационния срокъ за второто съ нови 20 години. Въ негово време е завършена построяката на икономическитъ жилища въ кв. „Три Кладенци“ и започва строежа на електропроизводната централа при с. Бояна; привършена е построяката на училището „Христо Ботевъ“ и продължена трамвайната линия за Арсенала отъ моста на Перловската рѣка до самия арсеналъ.

Д-РЪ ГЕОРГИ ИВ. КАЛИНКОВЪ
(12. VIII. 1918 г. — 5. IX. 1920 г.)

Периодътъ на неговото кметуване не посочва нѣкоя по-важна строителна и благоустройствена дейност и може да се характеризира съ една по-интензивно проявена административна дейност на общинскитъ служби. Времето на неговото кметуване се отличава съ извънредно бурнитъ заседания, безъ изключение, на Общинския съветъ, поради неговия съставъ, въ който преобладаваха крайнитъ политически течения и настроенията на следвоенното време.

КРУМЪ ПОПОВЪ
(10. III. 1923 г. — 9. VI. 1923 г.)

Въ негово време се прокара Закона за столичната община, който раздѣли града на 6 района и учреди и днесъ съществуващитъ районни кметства.

Презъ негово време е продължена трамвайната линия по ул. „Пиротска“ отъ старата пожарна команда (ул. „Одринъ“) до ул. „Ибъръ“, а сжщо така той предприе по стопански начинъ продължението на строежа на електропроизводната централа „Бояна“, завършена окончателно, когато председател на 7 членната общинска комисия бѣ *Ив. Плоцаковъ*.

ПАСКАЛЪ ПАСКАЛЕВЪ
(14. VII. 1924 г. — 16. IV. 1925 г.)

голъми прѣчки за всестранното имъ използване както отъ гражданството, така и отъ облагателната

Паскалъ Паскалелъ започна своята дейность съ подготовката на най-крупното общинско предприятие — всдопровода „Рила-София“. Презъ негово време е построена трамвайната линия по ул. „Шипка“ отъ Народното събрание до ул. „Санъ Стефано“ и снета линията по последната улица, както и тази по бул. „Цар освободителъ“ — отъ Орландовския мостъ до Народното събрание и започватъ строежитъ на: 1) общинската работилница 2) обора при градската кланица, 3) новото крило на градската кланица, 4) подземния клозетъ въ градината срещу банята и 5) общинската конюшна до Техническата работилница. Идеята си, да уреди старитъ задължения на общината и да склучи заемъ за едно строителство въ голъмъ мащабъ, той не можа да осъществи, защото страшното злодеяние въ църквата „Св. Нѣделя“ на 14. IV. 1925 г. отне и неговия животъ.

ГЕОРГИ МАДЖАРОВЪ

(10. VI. 1925 г. — 13. XI. 1925 г.)

Георги Маджаровъ започна своето кметуване съ една енергичность и бързина, която правеше силно впечатление на гражданството. По-специални грижи той прояви по уредбата на трамвайното предприятие, които грижи му спечелиха общата признателность на столичани съ извънредно бързото построяване на Княжевската трамвайна линия. Въ негово време бѣха удължени трамвайнитъ линии: до гробищата, до Захарната фабрика и до с. Орландовци, по ул. „Гробарска“ отъ ул. „Дунавъ“ и удвоена трамвайната линия до Подуене. Въ негово време завършватъ следнитъ общински постройки: 1) общинската работилница, 2) обора при кланицата, 3) новото крило на градската кланица и 4) общинската конюшна.

Той взе участие, като председател на общинската делегация, въ първитъ заседания на Арби-

тражния сждъ въ Парижъ по спора между общината и концесионера за трамвайтѣ и електрическото освѣтление. Въ едно отъ тия заседания той лично е пледиралъ предъ сжда, която пледоария бѣ отбелязана въ парижкия печатъ, отъ което спечели не само той лично, но спечели по-хубаво име и Столичната община.

Този енергиченъ кметъ бѣ убитъ въ самото начало на кметуването си.

ВЛАДИМИРЪ ВАЗОВЪ

(Кметува отъ 7 май 1926 год. насамъ непрекъснато)

Той започва кметуването си при едно влошено финансово положение на общината. Поради слабитъ приходни постъпления, изплащането заплатитъ на общинскитъ служащи е било нередовно, както и задълженията на общината къмъ предприемачитъ, взели по търгъ разни общински предприятия и доставки и, най-главно, била е спъвана всѣка инициатива за благоустройство на столицата.

Почти всички приходни параграфи на бюджета сж били съпровождани съ голъми недобори. Имало е партии, които не били движени по 6-7 години. Гражданитъ обяснявали това съ причината, че сумитъ никога не сж били търсени отъ тѣхъ. Много хиляди сгради въ София били останали необложени съ общински данѣкъ, защото тия сгради не били записани по книгитъ на финансовото отделение. Смѣткитъ на гражданитъ били съвсемъ объркани. Всичко това наложи да се извърши

реорганизация на финансовата служба.

Въведоха се общински данѣчни книжки, по подобие на книжкитъ за държавнитъ данѣци. Едновременно съ това бѣха замѣнени старитъ основни (емлячни) книги отъ 1918 г. съ нови, защото първитъ, поради небрежното имъ водене, създаваха

служба при общината. Откриха се партии за всички общински данъкоплатци. Взеха се мърки за по-голяма доходност на разнитъ общински предприятия.

Новата организация на общинската финансова служба даде възможност да се приведат въ известност и да бждат въ ясна и пълна отчетност всички приходи на общината, както и да бждат тѣ своевременно събирани. По тая причина общинскитъ приходи значително се увеличиха и дават вече върна основа за изработване на реални бюджети. При упражняването на бюджетитѣ не се е допускаръ никакъвъ преразходъ.

И ако и днесъ общинскитъ приходи не сж достатъчни да задоволятъ голѣмитѣ нужди на твърде много останалия назадъ въ благоустройствено отношение голѣмъ градъ, това се дължи на обстоятелството, че приходитѣ на общината сж твърде ограничени отъ законитѣ на страната.

Стари общински заеми.

На общинската каса сж тежали следнитѣ общински заеми:

- 1) 30,147,680 зл. лв. отъ заема 35,000,000 лв. зл., 5¹/₂%, отъ 1906 г.
- 2) 13,102,000 зл. лв. отъ заема 15,000,000 лв. зл., 4¹/₂%, отъ 1910 г.

и други нѣкои малки вътрешни заеми.

Влошеното финансово положение на столицата въ миналото и презъ военнитѣ години е било причина да се отдѣлятъ незначителни суми за погасяване на дълговетѣ.

Постави се начало на една политика за по-бързо ликвидиране съ тѣхъ.

Въ миналото, всички по-главни благоустройствени работи въ столицата, като: паважъ, канализация, хали, бани, училищни сгради и др. п. сж извършвани чрезъ външни заеми. Сега нуждата отъ подобенъ благоустройственъ заемъ бѣ още по-наложителна, поради значителното разширение на града. Обаче, сключването на такъвъ заемъ бѣ невъзможно, до като не се уреди окончателно валоризирането на старитѣ външни заеми. Сжщо и интереситѣ на държавата, която е поржчителка по тия заеми, налагаха да се уреди начина за бждещето имъ изплащане. За горната целъ презъ 1927 г. започнаха въ София преговори между общината и кредиторитѣ ѝ, които преговори не дадоха резултатъ, поради прѣкомѣрнитѣ искания на кредиторитѣ.

Преговоритѣ по заема 15,000,000 зл. лв., 4¹/₂%, отъ 1910 г. се подновиха презъ 1928 г. и завършиха съ две спогодби: *Виенска* — съ австрийскитѣ носители на титри отъ тоя заемъ и *Базелската* спогодба — съ швейцарци, холандци, французи, белгийци, италиянци. Съ тия спогодби окончателно се уреди бждещето изплащане на тоя старъ заемъ по единъ задоволителенъ и отговарящъ на финансовитѣ срѣдства на общината начинъ.

Презъ пролѣтътъ на 1930 год. започнаха повторно преговори за валоризацията на заема 35,000,000 зл. лв., 5%, отъ 1906 г. Преговоритѣ се водиха въ Берлинъ, защото берлинската банка *Берлинеръ-Ханделсъ-Гезелшафтъ* е емитирала този

заемъ и представлява по-голямата частъ отъ носителитѣ на облигациитѣ. Преговоритѣ бѣха прекжснати, понеже банката категорично е отхвърлила базата, която общинската делегация е предложила.

Благоустройство на столицата

Отъ изложеното до тукъ се вижда, че всички сключени външни заеми въ миналото сж били изключително за благоустройствени цели, — за паважъ, канализация, строежъ на училища и пр. и пр.

Тежкитѣ военни и следвоенни години твърде зле се отразиха върху благоустройството на града, което бѣ изоставено, почти занемарено. За това най-много допринесе извънмѣрното разширение на града.

Невъзможно бѣ и да се помисли следъ войната за новъ външенъ заемъ за благоустройство, тъй като на общината тежѣха предвоеннитѣ заеми, сключени за сжщата целъ. При това, службата по тия заеми сжщо така бѣ изоставена, което обстоятелство зле се отразяваше върху общинската каса. Презъ 1927 год. се поставя началото за уреждане общинскитѣ външни заеми, което въ последствие се изрази въ сключенитѣ две спогодби. При това положение Столичната община не само, че не е имала възможностъ да сключи заемъ за благоустройствени нужди, но тя дори е отдѣляла много милиони лева за изплащане старитѣ заеми и е била принудена да задоволява тия нужди съ срѣдства отъ своитѣ редовни бюджети.

Кадастрална служба

Първата снимка на столицата датира отъ 1889 година. Отъ 1908 год. службата по тая снимка била изоставена по липса на срѣдства. Презъ 1926 г. започва възобновяването и поддържането на плановата основа и една системна работа въ *триангулационната служба*, която, покрай своитѣ задачи — да служи за връзка между регулационнитѣ планове на София и околнитѣ населени мѣста, има и тази важна задача, тѣсно свързана съ благоустройството на града, да служи за обща основа на всички планоснемачни измѣрвания за създаване на планове по благоустройствени мѣроприятия. Едновременно такава работа започна и въ *нивелационната служба*, като се нивелираха много нови улици, наново се нивелираха стари улици, свързаха се новитѣ нивелации на извънградски квартали съ нивелацията на София и пр. и пр.

Архитектурна служба

Следъ войнитѣ употребяването на желѣзбетона за строежъ се твърде много засили, защото той представя голѣми предимства спрямо другитѣ материали. Обаче, за да се проявятъ добритѣ качества на желѣзбетона, необходимо е той да бжде извършванъ при най-точно и добросъвестно изпълнение на всички технически изисквания, както при изчислението, така и при изграждането. Поради това, презъ 1928 г. при Архитектурното отдѣление се създаде нова специална служба за *контрола на желѣзбетонови строежи*.

Водопроводна и канализационна служба

Установи се като програма *постепенно да се закриятъ общественитъ чешми*, като се свържатъ всички домове съ градската водопроводна мрежа. Въ изпълнение на тази програма построиха се:

а) 25,000 м. нови водопроводи изъ крайнитъ квартали, което съставлява 15% отъ съществуващата до 1926 г. улична мрежа.

б) 5,000 м. водопроводна мрежа въ „Горни Лозенецъ“. За същата мѣстностъ се постави и пусна въ действие помпената инсталация съ кула-резервуаръ. До тогава „Горни Лозенецъ“ не е ималъ капка вода отъ градския водопроводъ. Съществуваха само 2—3 чешми отъ водопровода на Военното на Н. В. училище, нередовно пускани да течатъ и бѣха съвършено недостатъчни за осемхилядното население въ квартала.

в) Извърши се доставката на около 14,000 нови водомѣри.

Вследствие на всичко това, продаваната вода отъ 2,800,000 куб. м. преди 1926 г. се увеличи на 5,300,000 куб. м. презъ 1931 г.

За пълна сигурностъ, че водата за пиене е чиста, доставиха се хлорни апарати за пречистването ѝ, и пълната химическа анализа на водата даде отлични резултати.

Построиха се следнитъ колектори:

а) По бул. „Евлоги Георгиевъ“ отъ Военното училище до ул. „Раковски“ (3,450,000 лв.), съ който се даде възможностъ за канализирането на III-та извънградска частъ и „Лозенецъ“.

б) Презъ района на Централната гара (шестъ милиона лева), съ който се даде възможностъ да се канализира цѣлия Опълченски кварталъ, Банишора и Гарата и да се премахнатъ наводненията предъ новата гара.

Покри се открития каналъ за нечисти води въ квартала „Хаджи Димитъръ“ на едно протежение отъ 1,500 м., съ което се премахнаха неприятната гледка и миризмитъ отъ канала.

Построиха се 23,794 пог. метра нови улични канали за около 20,000,000 лв., като сж завършени комплетно цѣли мѣстности, каквито сж: III-та извънградска частъ (1,852 м.), Журналистически кварталъ (1445 м.), Буката (4654 м.), Кюлуцитъ (5932 м.), Банишора (7211 м.) и др. отдѣлни улици. Една частъ отъ тия канали сж построени и съ сръдства на заинтересовани граждани и дружества. Съ закона за постройка на главенъ колекторъ въ района на Софийската централна гара, по решение на общинския съветъ, разреши се въ постройката на уличната канализация да се допусне участието на частни лица и дружества, като изразходванитъ отъ тѣхъ суми се прихващатъ срещу следуемитъ имъ се ежегодни такси за каналъ. Следъ тоя законъ започна една по-разширена работа по канализацията, предимно въ новозастроенитъ квартали. Построиха се *отводнителни и дренажни* канали въ „Долни Лозенецъ“, съ което се избавиха отъ подпочвена вода въ зимницитъ около 120 имота.

Построи се *отводнителенъ желязобетоненъ каналъ* по ул. „Св. Св. Кирилъ и Методи“, и кварталътъ е спасенъ отъ опаснитъ наводнения при голѣми дъждове.

Построиха се отводнителни канали:

а) по ул. „Софийски герой“ срещу наводненията, които ставатъ къмъ Руския паметникъ;

б) по ул. „Гълъбецъ“ до Слатинската рѣка, който облекчава оттичането на голѣмитъ дъждовни води, наводняващи Подуенския геренъ;

в) по улицитъ „Кожарска“ и „Орландовска“ въ Индустриалния кварталъ, които се наводняваха отъ дъждовнитъ води и правѣха движението на коли и на трамваитъ почти невъзможно.

Достави се и се пусна въ работа една отъ най-голѣмитъ на Балканския полуостровъ

водомѣрно-изпитателна станция

съ петъ камари за изпитване водомѣри отъ 7 до 200 м. м.

Изработени сж плановетъ за разширение, допълнение и подобрене на градската водопроводна мрежа въ връзка съ докарването на вода отъ Рила планина. Изготвени сж поемнитъ условия за доставка на тръбни материали за стойностъ 87,000,000 лева.

Замѣни се разрушениятъ участъкъ съ бетонова настилка по корекцията на р. Перловска между улицитъ „Графъ Игнатиевъ“ и „6 септемврий“ съ камена облицовка.

Изготвенъ е *генералния планъ за канализиране на всички неканализирани квартали въ столицата*.

За въвеждането на

газово отопление

въ града, изработени сж поемнитъ условия за отдаване на концесионеръ, по търгъ, на това голѣмо техническо предприятие.

Пѣтно-паважна служба.

Поради липса на сръдства, общината не можеше да развие една по-широка дейностъ за павиране и шосиране на улицитъ. Това ще може да стане само чрезъ специаленъ заемъ. По тая причина се наложи на общинското управление да отдѣли на първо време повече суми за доставка и поставяне на гранитни бордюри. Резултатитъ бѣха добри. Гражданитъ съ готовностъ започнаха да си правятъ тротоари и много улици, които бѣха почти непроходими, станаха удобни за движение. Едно-временно съ това се прилагаше и строителната програма на тази служба — за шосирането и павирането на улицитъ. Усилениятъ строежъ на тротоари се е съпровождалъ съ такъвъ строежъ и на улицитъ, — тѣхното шосиране и павиране, което се изразява по-нагледно въ следната таблица:

Тракционната служба

Година	Паважъ			Китонъ и асфалтъ	Шосировки	Дѣлани бордюри	Тротоари
	го-лѣмъ	ма-лѣкъ	кера-личенъ				
	кв. м.	кв. м.	кв. м.				
1926	13,981	12,336	—	—	64,035	5,416	3,018
1927	12,332	12,285	—	—	60,067	17,960	—
1928	32,259	8,804	1,485	3,060	37,925	10,470	3,985
1929	13,018	9,714	118	4,197	46,022	25,877	560
1930	5,049	12,667	—	—	45,596	11,194	3,009
1931	8,182	15,155	426	288	26,370	22,864	4,395
Всичко	84,821	70,961	2,029	4,545	280,015	93,781	14,967

Едновременно съ строежа на тротоари и улици е вървѣлъ и строежа на *мостове*. Презъ същия строителенъ периодъ пжтнопаважната служба е построила:

а) 105 макки и 7 голѣми дървени моста, отъ които 2 моста по 14 м. дълги, 20 моста по 20 м. дълги и 1 мостъ — 34 м. дълъгъ;

б) 2 желѣзо-бетонни моста на р. Владайска по ул. „Витошка“ (бивша улица „Баба Недѣля“ и

в) „Моста на героитѣ“ на същата рѣка по бул. „Княгиня Клементина“. Той е най-широкия каменъ сводовъ мостъ въ София, по който се продължи трамвайната линия № 10. Мостътъ е съ отворъ 19 м. и широкъ 22 м.

Дирекция на трамваитѣ и електропроизводнитѣ централи

За уредбата на трамваитѣ се положиха голѣми грижи и се даваха необходимитѣ срѣдства. Къмъ май 1926 год. състоянието на трамваитѣ бѣ твърде незадоволително: дължината на трамвайнитѣ линии недостатъчна да задоволява нуждитѣ на разширили се градъ; релсовиятъ пжтъ на много мѣста бѣ свършено негоденъ; броятъ на трамвайнитѣ холи (мотриси и реморкета) недостатъченъ, а и много отъ тѣхъ бѣха негодни или полугодни за работа; въздушната мрежа се нуждаеше отъ основенъ ремонтъ; работилницата при Дирекцията на трамваитѣ не бѣ приспособена да изправя бързо повредитѣ въ колитѣ; електрическата енергия бѣ слаба и трамваитѣ често спираха; персоналтѣ неподготвенъ и неподбранъ; оплакванията на гражданитѣ бѣха постоянни.

Отъ 1926 г. започва технико-стопанската организация на трамвайното предприятие, създава се необходимата връзка между отдѣлнитѣ служби въ него и съ това се постигна единството въ послѣднитѣ, което е главната основа за полезното развитие на предприятието. Преди всичко постигна се необходимата независимостъ на техническото ръководство, да развие строителнитѣ работи по строго опредѣленъ тѣхнически планъ. Това положение се отрази успѣшно въ всички служби на дирекцията. Така организирана трамвайната управа даде първитѣ по-голѣми резултати въ

Въ нейната работилница, едновременно съ текущия ремонтъ на подвижния паркъ, започва основния ремонтъ за пълно подновяване на захвърлени стари и негодни трамвайни коли — мотриси и реморкета. Тази дейностъ на тракционната служба днесъ вече е развита до тамъ, че тя е въ състояние да премине къмъ фабриката на нови коли. Тракционната служба, благодарение на новооткрититѣ свои подѣления, изработва голѣма частъ отъ многото ценни фабрични материали, които въ миналото се доставяха отъ чужбина.

Къмъ края на 1926 год. Дирекцията на трамваитѣ е разполагала съ 34 мотриси и 16 реморкета годни за експлоатация. Къмъ 1 януарий 1932 год. предприятието разполага съ 87 мотриси и 70 реморкета. Презъ този периодъ отъ 1927 год. до началото на 1932 год. сж били възобновени 14 мотриси, 3 цепелина и 38 реморкета. Презъ същия периодъ Тракционното отдѣление разви следнитѣ подѣления въ работилницата: стругарно, инструментално, шлосеро-монтажно, бояджийско, лѣярно, бубинажно, тенекеджийско, дърводѣлно, коваческо, секционно, галванопластическо и компресорно. Въ работилницата бѣха изработени 10 модерни трамвайни чакални съ желѣзна и дървена конструкция и 254 бетонорелсови стълбове по Княжевската линия за окачване на тѣхъ въздушната трамвайна мрежа.

Доставиха се нови трамвайни мотриси 40 и реморкета 30.

Планомѣрна дейностъ разви и второто голѣмо отдѣление на дирекцията —

Отдѣлението за движение и поддържане

Къмъ м. май 1926 г. столичната трамвайна мрежа е имала обща дължина 39,495 м. единична трамвайна линия. Отъ този месецъ до края на 1931 год. сж построени нови трамвайни линии, както следва:

1) Павлово — Бояна, 2) двойна линия Руския паметникъ — Червенъ кръсть, 3) Василъ Левски — Шипка, 4) Св. Недѣля — Булина ливада, по ул. Клементина, 5) втората линия по ул. Ц. Иоанна отъ Алабинска до Патр. Ефтимий, 6) продължение втората линия край Пехотнитѣ казарми, 7) Витошка — Баба Недѣля, 8) Царь Освободителъ — по Иванъ Асень II, 9) Графъ Игнатиевъ по ул. П. Паскалевъ, 10) покрай гара София, 11) гарата — с. Надежда, 12) втора линия по ул. Гробарска, 13) продължение линията за Захарната фабрика до пресѣчката на ул. Хайдутъ Сидеръ съ Царь Симеонъ, 14) линия — уху при Арсенала, 15) сжщо при Подуене, 16) съединителна линия на депо М. Луиза съ ул. Гробарска, 17) втора линия по ул. Гробарска отъ М. Луиза до Дунавъ, 18) размѣнна станция при гробищата, 19) отклонение отъ Княжевската линия до депо Красно-село, 20) втора линия по ул. Ангелъ Кънчевъ отъ Патр. Ефтимий до моста на Перловската рѣка, 21) втора линия по ул. Гробарска и Орландовска отъ М. Луиза до гробищата, 22) втора линия по Царица Иоанна отъ Патр. Ефтимий до Боянска и Баба Недѣля, 23) втора линия предъ Техническото училище, 24) спома-

гателна линия на пл. Македония, 25) продължение на линия № 6 по ул. Крайще, 26) нови линии въ депо Красно-село и въ депо М. Луиза, 27) нови размѣнни станции, или, всичко нови трамвайни линии 22,136 метра.

Презъ сщия този периодъ сж замѣнени съ нови старитѣ трамвайни линии, дошли до негодность, поради дългото имъ употребление. Замѣнени сж всичко 22,271 м. стари негодни релси по трамвайната мрежа съ нови.

Презъ сщия периодъ сж построени следнитѣ

здания и чакални:

1) разширение на трамвайното депо Мария Луиза съ 783 кв. м., 2) работилницата при сщщото — съ 507 кв. м., 3) дирекционното здание съ 230 кв. м., 4) нова пристройка за нощната каса 33 кв. м., 5) нова дървена постройка за работилницата на поддържането 684 кв. м., 6) постройка на ново депо Красно село за помѣстване на 30 моториси.

По трамвайната мрежа бѣха останали нѣколко стари дървени чакални, почти негодни. Презъ периода 1926 — 1931 год. сж построени: 8 масивни чакални, 6 желѣзни-свѣтлинни чакални и 10 дървени, всичко 25 нови чакални.

Заб. Подробни сведения за всички извършени работи могатъ да се намѣрятъ въ годишния отчетъ на общината.

Такава дейность разви и другото голѣмо и важно отдѣление на дирекцията — отдѣлението за

електропроизводни централи и контролъ на освѣтлението

За да се осигури пласирането на цѣлото производство електрическа енергия отъ общинскитѣ централи, на 16 юлий 1926 г. се сключи споразумение между общината и концесионера — електрическото дружество за София за покупко-продажба на електрическа енергия. Съ това споразумение се призна правото на общината да пласира и тя електрическа енергия въ столицата, а освенъ това дружеството се задължи да купува всичката енергия, произведена отъ общинскитѣ централи Бояна, Симеоново и Мала-църква. Това е единъ важенъ успѣхъ на общината, защото се осигури пласмента на общинската електрическа енергия.

Отъ 1926 г. насамъ тази служба е извършила следнитѣ по-важни постройки и доставки:

1. Построй се хидравлическата централа Симеоново, мощна 1,000 к. с.

2. Поставиха се токоизправителна станция Павлово и доставка на два живачни токоизправители. Станцията обслужва трамваитѣ на Княжевската линия.

3. Доставка на новъ живаченъ токоизправител въ станция Веслецъ за обслужване трамвайното движение въ града.

4. Положи се въ кабелъ далекопроводната линия на Боянската централа отъ Павлово до Руския паметникъ.

5. Достави се изпитателна станция за електромѣри. Организира се специална служба за про-

вѣрка на електромѣритѣ въ домоветѣ на гражданитѣ. До 1. I. 1932 г. сж провѣрени и пломбирани всичко около 46,000 електромѣра, отъ 50,000 въ града. Освенъ това, провѣряватъ се, поправятъ се и се пломбиратъ електромѣри, изпращани отъ разни градове и села въ царството.

6. Въведе се ново разписание за палене и гасене на улични лампи, съобразно хоризонта на София.

7. Чувствително се разшири и подобри уличното освѣтление. Презъ май 1926 г. въ града имаше всичко 1930 лампи и то само отъ 50, 100 и 1000 вата. Днесъ уличното освѣтление брой 10,131 лампи, съ които се освѣтляватъ около 350 клм. улици. Поставиха се 5 кандилабри мощни по 12,000 свѣщи. Споредъ нуждата и значението се въведоха лампи отъ 50, 60, 100, 200, 300, 500, 1000 и 2000 вата. Въведе се нумерация и сигнатура на лампитѣ за по-ефикасна контрола на уличното освѣтление.

8. Построиха се телефонни постове и линии между всички общински централи и станции (Бояна, Симеоново, Павлово и Веслецъ) съ дирекцията.

9. Въведе се по-евтина тарифа за рекламното освѣтление.

10. Въ всички спорове между гражданитѣ и концесионера на освѣтлението общината се е явявала като арбитъръ.

11. Приходите отъ производството на общинскитѣ електропроизводни централи се увеличиха отъ 6 на 15 милиона лева годишно.

12. Общината контролира дейността на концесионера въ всѣко отношение.

13. За пълното осигуряване на столицата съ електрическа енергия, концесионерътъ строи централата при с. Курило мощна 25,000 к. сили.

14. Обяви се търгъ за постройка на нова токоизправителна станция „Юнакъ“.

Мѣрки за подобрене и подготовка на персонала

Броятъ на трамвайнитѣ коли, както и възможността да става бързо и солидно тѣхното ремонтиране, е отъ голѣмо значение за трамвайното движение. Но само това не стигаше. Трѣбваше сщщо така да се подобри и трамвайния персоналъ въ всѣко отношение, като се подготви добре за своята работа. Една отъ грижитѣ, които си е поставило общинското управление, е била и подбора на лицата за кондуктори, ватмани и контрольори по движението. По-рано назначаването на тия лица е ставало, безъ да се е изисквалъ за тѣхъ нѣкакъвъ цензъ. Презъ м. юлий 1927 год. общинското управление утвърди специални условия, на които трѣбва да отговарятъ кандидатитѣ за тия длѣжности: да сж служили войници, да притежаватъ най-малко V класно образование и пр. По-късно при Дирекцията на трамваитѣ и освѣтлението се учреди специална *психотехническа лаборатория*, назначението на която е да прави изпитване и подборъ на кандидатитѣ за кондуктори, ватмани и контрольори по движението. Тая лаборатория разполага съ уреди за изпитване мускулната издържливост, сръчността, съобразителността, реакцирането на свѣтлинни и звукови ефекти, интеле-

гентността и комбинационната способност на кандидата.

Въ персонала по движението се култивират постоянно чувства на вежливост, добри обноси, сдържаност и пр., и нъкогашнитъ оплаквания отъ пътниците за груби обноси и предизвикателства къмъ тѣхъ отъ страна на кондуктори и ватмани днесъ сж намалени до последния минимумъ

Обезщетение за трамваитъ и освѣтлението

Единъ отъ голѣмитъ висящи въпроси, който се разреши благоприятно за общината, е въпросътъ за обезщетението, което Столичната община трѣбваже да заплати на Белгийското д-во, за гдето насилствено е завзела трамваитъ презъ 1916 година. При ясното положение, че Белгийското д-во въ никой случай не ще се съгласи да намали размѣра на исканото обезщетение, презъ 1927 г. бѣ изпратена въ Парижъ общинска комисия, начело съ кмета Вл. Вазовъ, пом. кмета В. Здравевъ, общ. съветникъ К. Батоловъ, да започне непосредствени преговори съ Белгийското д-во преди да се стигне до защитата на общинскитъ интереси предъ Българо-Белгийския арбитраженъ сждъ. Експертната комисия бѣ свикана въ Парижъ за 15 февруарий 1927 г. Общинската комисия е водила преговоритъ на 17 и 18 февруарий съ Белгийската компания и съ експертната комисия и въ резултатъ, въ присѣтствието на последната комисия, е билъ сключенъ единъ протоколъ, споредъ който размѣрътъ на обезщетението се опредѣля на двадесетъ и петъ милиона белгийски франка, отъ които се спадатъ броенитъ отъ секвестъра суми въ размѣръ на 2,000,000 белгийски франка, като остава да се изплати само сумата 88,188,100 български лева. Тази спогодба — протоколъ се разгледала отъ Общинския съветъ на 2 мартъ 1927 г. и, следъ станалитъ разисквания, съветътъ е одобрилъ сключената спогодба. При така сключената спогодба интереситъ на Столичната община сж били добре запазени. Отъ тогава софийскитъ трамваи станаха пълна собственост на общината.

Другъ единъ въпросъ, сжщо отъ голѣмо значение за общината, е въпросътъ за обезщетението, което тя трѣбваше да заплати на Белгийското д-во за времето, презъ което общината е експлоатирала освѣтлението — отъ 1 септемврий 1916 г. до 1 септемврий 1923 год.

На 27 май 1925 г

*Смѣсениятъ българо-белгийски
арбитраженъ сждъ*

е опредѣлилъ на 9,000,000 белгийски франка размѣра на това обезщетение. И тази сума, споредъ решението на сжда, е трѣбвало да бжде намалена съ сумитъ които секвестърътъ е държалъ до 1 IX 1923 г. По направенитъ отъ общината възражения предъ арбитражния сждъ, презъ 1927 г., сждътъ насрочи заседание съ участие на странитъ за 1 мартъ 1928 г. Общинскитъ съветъ натоварва г. В. Вазовъ и общинския съветникъ г. К. Батоловъ да отидатъ въ Парижъ и тамъ да сключатъ спогодба, или да оставятъ да се реши дѣлото отъ ар-

битражния сждъ. Следъ дълги преговори, на 30 мартъ 1928 г. Смѣсениятъ българо-белгийски арбитраженъ сждъ издаде своето решение и опредѣли размѣра на обезщетението вмѣсто 4,883,257 белгийски франка, както е настоявала Белгийската компания — на 3,450,000 белгийски франка, т. е. съ едно намаление по съответния курсъ, равно на едно намаление повече отъ 9,000,000 лв. Въ решението на сжда е постановено още, че Белгийското д-во е длъжно да предаде на общината всички бордера (за недобори) за периода отъ 1 IX 1916 г. до 1 IX 1923 г., ако такива се намиратъ у него, тъй като тѣ принадлежатъ на общината и последната ще следва да ги събере за своя смѣтка.

Общинска техническа работилница.

Отъ една малка работилница при Пожарната команда тя се обособи въ самостоятелно отдѣление презъ 1923 г. На първо време тя е поправяла само изпочупенитъ общински коли, защото си е служила съ примитивни уреди и машини и, итобщо, нейната работа е била повече ржчна отколкото машинна.

Ясно поставено нейното предназначение — бързо да поправя инвентаря на всички общински служби, да изработва нови предмети и др. за Водопроводното отдѣление, Пътно-паважното отдѣление, службата чистота, Пожарната команда и пр., наложи по-специални грижи за модерното и техническо обзавеждане. По тоя начинъ Общинската работилница се разви и днесъ тя е едно отъ голѣмитъ технически предприятия на Столичната община съ рационализирано производство и съ добра индустриална отчетност, която покачва нейната рентабилностъ и полезностъ за останалитъ общински служби.

Работилницата днесъ има следнитъ отдѣли: 1) дърводѣлски, 2) коларски, 3) ковачки, 4) стругарна, 5) шлосерна, 6) монтажна (ремонтъ на автомобили) 7) лѣярна, 8) бояджийница, 9) оксиженна, 10) майсторска и 11) гаражъ.

Водопроводъ „Рила — София“

Строежътъ на тоя водопроводъ е едно грандиозно техническо предприятие, което ще снабди съ изобилна и чиста вода нашата столица и ще създаде благоприятни условия за чистота и хигиена.

Строежътъ на този водопроводъ се раздѣли на две предприятия — водопроводъ „София — Бистрица“ и водопроводъ „Бистрица — Рила“. Главниятъ строежъ на водопровода „София — Бистрица“ се извърши отъ априлъ до декемврий 1926 г. Общата дължина на водопровода, включително разклоненията по водоземателнитъ бентове на Стара рѣка и Янчевска рѣка, е 13 км. и 856 м. На 24 октомврий 1926 г. се пузнаха първитъ води на водопровода отъ Янчевска рѣка, а на 11 декемврий с. г. — отъ Стара рѣка.

Но горното количество вода бѣ недостатъчно за голѣмия градъ. Налагаше се следов. да се пристъпи къмъ строежа на втората — по-голѣмата

9313/45

частъ на водопровода — участъка Бистрица-Рила.

За тая целъ се преработиха и одобриха поемнитѣ условия и се допълни закона, съ което се осигуриха срѣдствата за строежа.

Строежътъ на водопровода „Бистрица—Рила“ съ дължина около 54 клм. започна презъ пролѣтътъ на 1928 г. Всички отдѣлни работи отъ постройката на този водопроводъ сж се развивали споредъ предвиденитѣ срокове въ строителната програма. Отъ цѣлото количество на бетоновия каналъ около 24,000 м. предвидени сж за извършване до 31 октомврий 1931 г. около 21,800 м., а сж изкарани 21,500. Останалитѣ 2 500 м. каналъ ще бждатъ окончателно завършени презъ настоящата 1932 година.

Всички тунели сж пробити и много отъ тѣхъ — иззидани.

Доставката на желѣзнитѣ тръби е напълно завършена.

Закъснение въ работитѣ спрямо предвидената строителна програма има само въ иззидането на тунелитѣ. Главно значение за завършването на водопровода иматъ тунелитѣ № 19, дългъ 872 м., и № 20, дългъ 3,558 м. Пробивътъ на тия тунели се извърши въ предвидения отъ строителната програма срокъ. Тѣзи два тунела, особено тунелъ № 20 — най-дългиятъ тунелъ въ тѣзи предприятия и прѣвъ на Балканския полуостровъ, изразяватъ грандиозността на предприятието. Тѣхното пробиване, станало презъ миналата 1931 година, бѣ ознаменувано по единъ тържественъ начинъ на самото мѣсто. Въ тържествата взеха участие: Общинския съветъ, Министра на благоустройството, Италианския пълномощенъ м-ръ, представители на Инженерно-архитектното д-во и др.

Презъ настоящата 1932 г. водопроводътъ „Бистрица — Рила“ ще бжде окончателно завършенъ и съединенъ съ водопровода „Бистрица — София“ когато и ще бждатъ освободени Бистришкитѣ води

Технически съветъ

За да се избѣгнатъ възможнитѣ грѣшки отъ несъгласуване действията на техническитѣ отдѣления, при изпълнение възложената имъ работа, почувствува се нужда отъ едно съвещателно тѣло, което да обединява и съгласува всички технически служби и предприятия на Столичната община, да дава мнения за планомѣрното развитие на техническитѣ служби, и др. такива. За тази целъ презъ 1928 г. се уреди единъ технически съветъ, въ който участвуватъ началницитѣ на всички общински технически служби: Кадастрално отдѣление, Водопроводно-канализационно отдѣление, Пѣтно-паважно отдѣление, Дирекция на трамваи и освѣтление, Техническа общинска работилница и Строителна дирекция на водопровода „Рила — София“.

Социални грижи

За да има по-голямъ контролъ за раздаване разнитѣ видове парични помощи, се учреди Бюро за социални грижи. Това бюро пое ръководството по издаване книжки за ползуване съ безплатна медицинска помощъ, започна системнитѣ проучвания на всички благотворителни дружества въ София, организира начина за даване помощи на крайно бѣдни софийски граждани, взе грижата за настаняване изоставени, подхвърлени и останали безъ срѣдства сирачета и др. т.

Грижи за беднитѣ и парични помощи

Беднотията, вследствие на голѣмата икономическа криза, най-тежко се отрази на столицата, бедното население на която се увеличи въ застрашителни размѣри още поради факта, че тутакси следъ войната София приюти най-голямъ брой бѣжанци, изключително бедни хора. И безъ тѣхъ беднотията и безработицата въ София бѣха достигнали голѣми размѣри. При това, поради липса на жилища, по голѣмата частъ отъ беднитѣ жители на града бѣха принудени да живѣятъ въ крайно нехигиенични помѣщения, които по-рано сж служили за зимници, килери и бараки дори. Нехигиеничнитѣ помѣщения и нѣмотията на бѣжанци и на бедни софиянци увеличи размѣра на заболяванията между тѣхъ. Това положение наложи на общината нови и тежки грижи, за чието задоволяване трѣбваше да отдѣля по възможность по голѣми парични срѣдства, специално предназначени за по-ефикасна санитарна помощъ на бедното население. Тази грижа се наложи като повелителенъ дългъ на общината и нейното управление се характеризира съ голѣма социална общинска политика, проявявана въ нѣколко направления.

Лѣкарска помощъ за беднитѣ. Презъ 1920 г. общината е изразходвала за отпусканитѣ безплатно на бедни граждани отъ общинскитѣ аптеки лѣкарства една сума отъ 220,813 лв., презъ 1926 г. тя е изразходвала за сжщата целъ 623,674 лв., презъ 1927 г. — 1,254,362 лв., презъ 1928 г. — 1,419,147 лв., презъ 1929 г. — 2,152,569 лв., презъ 1930 год. — 2,794,308 лв. Тази последователность въ увеличението на бюджетнитѣ срѣдства за опазване здравето на беднитѣ софийски граждани личи и въ специалната медицинска помощъ — безплатна жболѣкарска помощъ, безплатна акушерска помощъ и др.

Подпомагане на бедни родилки и кърмачета

За беднитѣ родилки презъ 1930 година се възприе и наложи и една друга специална служба за материално подпомагане на бедни родилки и кърмачета. На първо време подпомагането ставаше въ пари, но практиката наложи тая помощъ да се раздава и въ натура, като се отпуска, освенъ пари, още и пелени, сапунъ, захаръ и хранителни продукти.

Презъ 1928 г. се започна постройката на мо-

дерна сграда за

квартална млъчна кухня

въ „Три Кладенци“ съ технически уреди и приспособления за пастьоризиране на млъкото. Днесъ тая млъчна кухня всъкидневно отпуща по половинъ литъръ пастьоризирано млъко за бедни родилки и децата имъ до 1 годишна възраст.

Изцъло подъ грижитъ на общината сж и децата отъ

„Яслитъ“.

Вънъ отъ грижитъ за отглеждане и обличане на децата отъ яслитъ, наложи се и грижата за тѣхъ да имъ се дава и школко образование. По-рано тѣзи деца се отглеждаха въ яслитъ до 7-годишна възраст и следъ това се изпращаха въ сиропиталищата, кждето оставаха до 16 годишна възраст, сжщо и тамъ издържани отъ общината. Тази практика, която по-скоро се характеризира съ грижата за материална издръжка на бездомни деца, явно бѣ, че не можеше повече да се поддържа и се наложи на общината да приюти децата отъ яслитъ, следъ като навършатъ тамъ 2-годишната си възраст, въ специаленъ

общински детски приютъ.

Той се откри презъ 1930 г., има 60 легла и съ отглеждането и възпитанието на децата сж заети: една управителка, една милосердна сестра, две възпитателки и единъ лѣкаръ. По тоя начинъ „Яслитъ“ останаха да се грижатъ само за малкитъ деца-кърмачета. Въ общинския приютъ стоятъ до школката имъ възраст — 7 години.

Презъ 1925/26 фин. година отъ бюджетнитъ срѣдства на общината сж отпуснати суми за различни приюти и сиропиталища 855,800 лв.; а презъ 1931/32 фин. година за такива цели е отпусната сумата 3,580,000 лв.

Независимо отъ горното, общината ежегодно отпуща значителни суми за парични помощи на бедни: за вжглища, за изплащане такси за лѣкуване бедни болни въ държ. болници и пр.

Общински народни кухни

Презъ 1929 г. се основа фондъ „Обществени кухни“, отъ срѣдствата на който да се откриятъ общедостъпни народни кухни, въ които да могатъ да получаватъ храна всички бедни граждани, по опредѣлени цени. Презъ октомврий 1931 г. Столичниятъ общински съветъ учреди народнитъ кухни, като одобри правилника за тѣхъ, споредъ който ще могатъ да получаватъ храна всички бедни граждани на цени, опредѣлени съ заповѣдь отъ Столичното комисарство по продоволствието, а признатитъ за бедни и безработни получаватъ храна безплатно. Имацитъ право на безплатна храна въ тия кухни ще се посочватъ отъ районнитъ кметства, по реда на правилника за подпомагане беднитъ софийски граждани. Такива общински народни кухни до сега сж открити: 1) на ул. „Козлудуй“ въ общинското здание, 2) въ квартала „Три кладенци“ — III р. кметство въ общинско здание, 3) въ квартала „Подуене“ на ул. „Регентска“ и „Чепино“, 4) въ квартала „Лозенець“ и 5) въ сутерена на сградата, въ която се помѣщава I районно кметство.

Санитарна служба

До 1927 година въ общинскитъ амбулатории се преглеждаха болни само въ дѣлнични дни, а въ празникъ работеше само I гр. амбулатория. Въвежда се всъкидневното преглеждане и въ празнични дни, а въ първата се въвежда денонощно и непрекъснато дежурство отъ лѣкаръ и фелдшеръ, каквато до тогава нѣмаше. Откриватъ се 6 нови общински амбулатории. Амбулаторнитъ лѣкари се увеличаватъ отъ 6 на 8. Едновременно съ това се създаватъ и нови служби: *акушеро-гинекологическа* съ назначение, да преглежда и лѣкува амбулаторно и по домоветъ нуждающитъ се бедни софийски жители отъ акушеро-гинекологическа помощъ и *служба по надзора на тайната проституция* въ града за специаленъ прегледъ на всички пѣвачки, келнерици, камариерки и оная женска прислуга, която работи въ обществен заведения, въ които се изработватъ и продаватъ съестни и питейни продукти.

Постига се и необходимото единство въ санитарната служба, като се прехвърля училищната лѣкарска служба къмъ Санитарното отдѣление на общината.

Градскитъ лѣчебници се увеличиха отъ 5 на 8, съ откриването на нови лѣчебници въ крайнитъ квартали: „Булина Ливада“, „Иванъ Вазовъ“ и „Банишора“. До 1926 г. имаше 1 централна и 3 квартални общински аптеки. Презъ 1927 год. се откри нова квартална аптека въ крайния кварталъ „Булина Ливада“ и презъ 1928 г. втора такава — въ крайния кварталъ „Банишора“.

Отъ здравна гледна точка, наложи се да бжде образувано специално бюро при Санитарното отдѣление за поддържане чистотата на града. Службата по чистотата до 1926 г. се изпълняваше безъ необходимото единство въ нея, понеже много отъ срѣдствата на тая служба бѣха подѣлени между районнитъ кметства и съ тѣхъ последнитъ извършваха повече благоустройствени работи, извършваха ги безъ нужната връзка и планомѣрностъ. Съ срѣдствата на чистотата: коли, колари и метачи много слабо се обслужваха санитарнитъ нужди на града. Това положение наложи и бѣ въведена централизация въ службата и тя, като строго санитарна, се даде въ пълно подчинение и ръководство на Санитарното отдѣление.

Колитъ за изхвърляне на смѣтътъ бѣха крайно недостатъчни. Тѣ едва можеха да обслужватъ даже единъ отъ по-голѣмитъ квартали на столицата. Това наложи на общината голѣмитъ и неизбѣжни разходи за увеличението на този паркъ.

Числото на конскитъ коли за изхвърляне на смѣтътъ — уличната и тая отъ жилищата, се опредѣля отъ обстоятелствата, отъ които тѣ сж въ пълна зависимостъ, — площта на павиранитъ улици и рентабилността на сжщитъ коли. Тия две обстоятелства наложиха да се премине къмъ машинизиране на службата по чистотата и съ това се установи желаната и неизбѣжна вече за общината връзка между дветъ общински служби — Пътно-паважната и Санитарната: съ павирането на улицитъ да се увеличава и машинния паркъ на тая първостепенна санитарна служба. Днесъ машин-

ният парк на службата по чистотата разполага съ: 2 автомобилни метачки, 2 автомобилни поливачки, 9 автомобилни смѣтосъбирачки, 5 конни поливачки и 2 конни метачки.

Ветеринарна служба

При Ветеринарното отдѣление, като самостоятелна служба, е

контролата върху млякото и съестнитѣ продукти,

които всѣкидневно се консумиратъ отъ столичното население и лесно се подаватъ на фалшификация и разваляне. Тая контролна служба отъ 1926 год. насамъ се доста засили и даде отлични резултати-фалшификацията на млякото и съестнитѣ продукти отъ 32·9% за 1926 год. спадна на 13·1% за 1930 год.

Контролтъ, който Ветеринарното отдѣление упражнява върху съестнитѣ продукти, се доста улесни и съ построяването презъ 1928 година на голѣмитѣ и удобни

Зарзаватчийски хали

на пл. „Позитано“, които представляватъ едно голѣмо депо на зарзаватъ. Освенъ ползитѣ въ здравно отношение, тѣзи хали сж и едно отъ важнитѣ доходни общински здания.

За да се подобри хигиената въ покрития пазаръ (халитѣ), презъ 1927 г. бѣ свързано хладилното отдѣление съ специална вентилационна инсталация и се инсталираха два асенсьора за сваляне хранителнитѣ продукти въ хладилника и за изкачването имъ оттамъ за магазинитѣ въ пазара. Последниятъ до 1927 година е стоялъ безъ тѣзи две важни технически съоръжения за хигиената въ пазара.

Въ свръзка съ хигиената на хранителнитѣ продукти Столичната община предприе голѣмия строежъ на

Новата модерна кланица

Сществуващата стара кланица е едно извънредно нехигиенично помѣщение, въ което нѣма никакви условия за обработване месото отъ заклания добитъкъ, нито пъкъ условия за правилния му и наученъ прегледъ, нито за неговото запазване, нито удобства за работа. Тѣзи именно обстоятелства наложиха строежа на новата модерна кланица, снабдена съ най-съвършени технически инсталации. Срѣдствата за строежа на кланицата не е взиматъ отъ заемъ, а сж отъ специалния фондъ— „Строежъ на модерна кланица“.

Ползитѣ, които ще даде на града модерната кланица въ хигиенично и стопанско отношение, сж безспорни, много голѣми и напълно става излишно тѣхното изброяване.

Модерната кланица ще бжде напълно завършена презъ декемврий 1932 год.

Пожарна команда.

Специалното предназначение на Пожарната команда, което винаги е свързано съ себеотрицанието на пожарникаря — да жертвува живота си, за да запази имота, а, често пжти, и живота на гражданитѣ, наложи на общинското управление по-специални грижи за нея, които бѣха насочени къмъ техническото усъвършенствуване на командата и къмъ личния животъ на пожарникаря.

Отъ една команда, която разполагаше съ най-оскъдни технически срѣдства, само за 2—3 години тя бѣ снабдена съ най-усъвършенствуващи пожарогасителни машини и уреди. Столичната пожарна команда днесъ стои на първо мѣсто въ редицата на пожарнитѣ команди въ Европа. За да бжде, обаче, тя на това мѣсто, не бѣха достатъчни само материалнитѣ срѣдства за пълното ѝ модернизиране, които общината щедро е давала, а трѣбваше да се създаде дисциплина и духъ въ пожарникаря, за да владѣе той орждията на най-модерната пожарникарска техника и да ги употребява съ онова спокойствие, тѣй необходимо въ борбата съ огнената стихия и граничащо съ вѣроятността за пожарникаря да даде и своя жиаотъ дори, за да победи. Грижитѣ на общинското управление за пожарникаря въ едно скоро време достигнаха неочаквани успѣхи, — пожарникарятъ бързо спечели и дисциплина и духъ, та съ своята дейность очудва, а чужденцитѣ го сочатъ за образецъ.

При Пожарната команда се поддържатъ постоянни учебни занятия за физическото възпитание и развитие на пожарникаря. За тази цель презъ 1928 год. бѣ построена специална пожарникарска кула въ двора на командата.

Минерални бани.

Поради войнитѣ и по много други причини, Столичнитѣ минерални бани бѣха занемарени, чистотата и хигиената въ тѣхъ изоставена, персоналтѣ дискредитиранъ, а водолѣчебното имъ отдѣление бѣ сведено до положението на единъ хамамъ за кжпане. На първо мѣсто, положиха се грижи, като се тури край на всички престѣпления и безчинства, вършени отъ персонала, и последниятъ се подложи на строга дисциплина. На второ мѣсто, положиха се грижи за чистотата и хигиената въ банитѣ. Това наложи голѣми разходи за тѣхното ремонтиране, и постоянни редовни разходи за поддържането имъ въ хигиенично отношение. Приветливостта на банитѣ е една повелителна нужда още и поради обстоятелствата, че София съ тѣхъ е еднъ първоразреденъ курортенъ центъръ, посещенията на който обикновенно сж свързани съ желанието да бжде използвана целебността на минералнитѣ му води. Едновременно съ тия грижи, набавиха се и най-модернитѣ електромедицински апарати въ Водолѣчебното отдѣление на банитѣ, за да може то, чрезъ комбинирано лѣчение съ целебната софийска минерална вода, да дава по ефикасна помощъ на многобройнитѣ страдащи посетители. Днесъ Водолѣчебното отдѣление разполага съ всички модерни медицински

апарати за лѣкуване: 1) апаратъ *диатермия*, който чрезъ развиваната въ него електрическа топлина лѣкува ишиасъ, ревматизъмъ, невралгии, счупени кости и пр.; 2) *кварцова лампа*, която лѣкува сжщитѣ болести чрезъ ултра виолетови лъчи; 3) апаратъ *пантостатъ*, който лѣкува чрезъ галванизация, фарадизация, онизация и пр. Всичко това е едно преимущество на софийскитѣ минерални бани предъ всички други курортни бани въ България и на Балканския полуостровъ. Нашитѣ минерални извори съ тѣхнитѣ красиви и модерно обзаведени постройки и отдѣления днесъ сж едно голѣмо богатство на столицата.

Като пръвъ резултатъ на възприетата политика да бждат банитѣ по-достъпни и за най-беднитѣ бѣ откриването презъ 1928 година на

Народната баня

въ сутерена на голѣмата баня съ 40 курни и 34 душеве при такса 5 лв., за възрастни и 3 лв., за деца. Следъ откриването на тази баня въ центъра на града, пристѣпи се къмъ откриването на такива бани и въ гжсто населенитѣ квартали, за да се даде възможность на бедното население да се кжпе срещу евтина такса.

Нова квартална баня

На 15 февруарий 1931 год. се откри първата квартална баня въ квартала „Три кладенци“. Тая баня разполага съ всички модерни технически приспособления, обществени перални и др.

Градски гробища.

Презъ 1926 год. общинското управление прие градскитѣ гробища въ много лошо положение. Безъ ограда, гробищата бѣха обѣрнати на кръстопътище отъ селянитѣ и добитѣка на околнитѣ села, замърсяваха се отъ кучета и добитѣкъ. Тамъ денемъ и нощемъ селски и градски кучета търсѣха оставената храна по гробоветѣ. Тамъ престѣпници сновѣха, за да крадатъ металически изображения отъ гробнитѣ кръстове и други поставни ценности.

Първата грижа на общинското управление бѣ още въ 1926 год. да започне солидното ограждане на гробищата, което незабавно и постепенно започна да се извършва съ бетонирани колове за бодлива тель, съ засаждане на живъ плеть, изпълненъ съ красива и буйна растителность. Днесъ това ограждане е напълно завършено.

По единъ ясенъ планъ за благоустройство и красота на гробищата се пристѣпи къмъ подготовка и изпълнение на много предварителни работи, каквито сж: разширение на водопроводната мрежа, очертаване и шосировка на централнитѣ алеи, създаване на цвѣтарникъ съ разсадъ на декоративни растения, изкореняване всички изсъхнали дървета и пр. и пр.; изработва се окончателния планъ на гробищата, който планъ се прилага вече. Въ свързка съ този планъ се наложи да бжде построена голѣма и красива порта и на мѣстото на нѣкогашната дървена такава, следитѣ на която едва личеха, презъ 1930 г. се издигна сегашната масивна и хубава желѣзна порта.

Стремежътъ къмъ благоустройство и разхубяване на гробищата бѣ тѣсно свързанъ съ благо-

устрояването на всички сгради, които сж тѣхна нераздѣлна частъ, каквито сж: гробищна църква, канцелария и пр. Презъ 1927 г. започнаха и презъ 1928 г. окончателно завършиха новитѣ постройки: 1) чакаленъ салонъ за посетителитѣ на гробищата, който е частъ отъ новото помѣщение за канцелария; 2) хигиенична сграда, въ която сж настанени работилница и сарачница за мъртвоносителната команда, помѣщение за общитѣ работници и помѣщение за бабитѣ. Уреди се временна морга. Построи се сграда съ специални помѣщения за катафалки и конюшна.

Църквата при гробищата се основно ремонтира.

Мъртвоносителната команда при градскитѣ гробища въ миналото бѣше крайно неуредена, необлѣчена прилично, недисциплинирана, а хората ѝ се предаваха на пиянство. Първата грижа на общинското управление бѣ да се отдѣли тази команда, като самостоятелна, подъ прѣкия надзоръ на управлението на гробищата. Днесъ хората на тази команда сж добре облѣчени въ специално черно облѣкло, поставени сж подъ казарменъ режимъ — и тя сега е една строго дисциплинирана и морално издигната команда.

Въ началото на 1931 г. при градскитѣ гробища се учреди нова общинска служба за безплатно погребение на починали бедни граждани.

Градини и паркове

Хигиената на града е наложила на общинското управление по специална грижа за уредбата на сжществующитѣ градини и паркове, както и за откриването на нови такива въ повечето мѣста на града. Презъ последнитѣ 5 години се построиха следнитѣ

нови градини и паркове:

1) градината предъ Военния клубъ; 2) градината при Народното събрание; 3) при черквата „Св. Седмочисленици“; 4) предъ Майчинъ-домъ; 5) въ центъра на кв. „Кюлюцитѣ“; 6) около Руския паметникъ; 7) въ квартала Лозенецъ; 8) на площадъ „Михаилъ Такевъ“; 9) при Александровската болница; 10) „Бр. Бъкстонъ“ задъ Окржжната смѣтна палата; 11) въ квартала III извънградска частъ „Иванъ Асенъ II“; 12) „Хаджи Димитъръ“ въ квартала подъ сжщото име; 13) до Клементинската болница; 14) „Св. Троица“ до черквата подъ сжщото име въ квартала Коньовица и 15) разсадника-паркъ „Малашевски“ до с. Малашевци.

На всички нови градини се даде модеренъ видъ, изразенъ въ алеи, цвѣтни лехи и декоративни храсти.

Залесяване околността на София

Западната и източната частъ на града сж открити, незалесени и София постоянно е изложена на силнитѣ западни ветрове. Поради голитѣ възвишения на западната областъ, при голѣми дъждове, ставатъ опасни наводнения въ кварталитѣ „Коньовица“ и „Булина ливада“, които наводнения причиняватъ голѣми щети както на населението въ тия квартали, така и на общината. Залесяването на

Софийската околност отпочна през октомври 1926 год. въ западната част на града от шосето за Банки и следва между Кюстендилската ж. п. линия и Суходолското дере, продължава към дола „Смърданъ“ — Филиповско землище, следъ което прехвърля Кюстендилската ж. п. линия, ще напредва между нея, околоръстната ж. п. линия и строителната част на града, покрай мѣстата на Агрономическия факултетъ и оттамъ ще заеме скатоветъ на Лагера.

Въ основания горски разсадникъ отъ 80 декара сж засеяни и отгледани около 4,000,000 дръвчета (акации, брѣзи, сафора, айлянъ, орѣхи и др.), отъ които сж засадени въ залесителния поясъ до сега около 1 милионъ дръвчета. Понастоящемъ има отгледани малки фиданки и готови за разсадъ: 1,500,000 акации, 400,000 гладичи, 150,000 ясена и 800,000 разни.

Административна дейность.

За административната дейность може да бжде отбелязанъ факта, че

движенiето на чиновническия персоналъ

е било въ необходимата зависимостъ отъ добросъвестното изпълнение на службата отъ чиновниците, което се вижда отъ обстоятелството, че голѣмъ брой общински чиновници сж на служба въ продължение на десетки години и което показва, че дейнитѣ чиновници не сж били изложени на никакъвъ произволъ.

Изработиха се *специални правилници* за нѣкои отдѣлни служби, съ което напълно се отстраниха възможноститѣ въ миналото за тѣхната неорганизирана и безсигурна дейность.

Въ най-лошо състояние е била архивата на Сждебното отдѣление, Тази архива е свързана съ голѣми материални интереси на общината. Дѣлата — разхвърляни, неразпредѣлени нито по години, нито по истанции. Не билъ воденъ никакъвъ описъ на дѣлата. Отъ старитѣ досиета съвсемъ не е могло да се види, какъвъ е крайния резултатъ на всѣко дѣло. Положени сж специални грижи за уредбата на *сждебната архива*, което създаде удобства за лесно и правилно отправление на службата, и тя се уреди по начинъ да бжде тази архива здрава охрана на общинскитѣ интереси предъ сждебнитѣ инстанции.

Тури се начало да се даватъ къмъ бюджетопроекта на общината подробни *отчети* за извършената работа презъ годината, съ което се даде силенъ подтикъ на началницитѣ, да работятъ по-планомѣрно. Тия отчети се отпечатватъ ежегодно и се раздаватъ безплатно на учреждения, общественици, публицисти и др.

Тури се и друго едно начало — написване на една пълна и подробна

история на Столичната община,

нато се заповѣда на началницитѣ на отдѣления, всѣки да състави история за развитието на службитѣ въ повѣреното му отдѣление отъ ос-

вобождението до 1928 год., чрезъ използване общинската архива, дневницитѣ на Общинския съветъ, бюджетитѣ, споменитѣ на по старитѣ началници и служащи и т. н., а за времето отъ 1928 г. насамъ — да заведатъ при всѣка общинска служба *лѣтописна книга*. Когато се съставятъ отдѣлнитѣ истории за развитието на всички общински служби ще се пристъпи къмъ съставянето на пълна и подробна история на Столичната община.

Понеже Народната библиотека въ София не може да задоволява растящитѣ отъ день на день духовни нужди на столичнитѣ (граждани, наложи се да бжде поставено началото на една

Градска библиотека

по типа на Народната библиотека. Такава се откри презъ 1929 година, която ежегодно се обогатява съ съчиненията на видни писатели и учени — на първо мѣсто съчиненията на българскитѣ писатели и учени. При библиотеката се откри читалня.

Презъ 1928 г. се положи основата на

Общински музей

Градската библиотека и общинския музей за сега се помѣщаватъ въ скромно помѣщение, обаче, съ развитието и разширението имъ, ще се наложи нуждата отъ едно подходяще голѣмо и централно помѣщение за тѣхъ.

Презъ 1929 г. бѣ учреденъ

почетенъ знакъ

на Столичната община за даване като отличие на българи и чужденци, които сж принесли особени заслуги на столицата.

Статистическа служба

Въ миналото общината е била твърде много затруднявана, когато ѝ сж били искани статистически данни отъ международни статистически институти, или отъ отдѣлни статистически дирекции въ странство. Тогава статистиката, като общинска служба, се е изразявала въ събиране на пазарни цени и то въ пазарни дни. Статистиката, обаче, като основа на всички проучвания: стопански, технически, финансови, санитарни, културно-просвѣтни и пр., бѣ въведена като важенъ предметъ въ задачата на общинското управление и презъ 1929 г. при Гражданското отдѣление се учреди *специално статистическо бюро*. Това бюро вече води пълна статистика.

Грижи за персонала

Покрай положенитѣ грижи за стабилитета на персонала, общинското управление обърна по-сериозно внимание за слабовъзнаграденитѣ нисши категории общински служители. Тия служители сж подпомагани отъ общината съ облѣкло и обуца, съ евтина и питателна храна чрезъ общински служебни кухни, открити при ония общински служби, въ които преобладава нисшия персоналъ, и съ евтини наеми въ общински помѣщения. Специална за коларитѣ и метачитѣ отъ службата по чистотата

през 1928 г. се построи голъмо хигиенично казармено помѣщение съ трапезария и кухня. Служебни кухни съ трапезарии сж открити при Пожарната команда, при Техническата работилница, отъ 1929 г., и при Дирекцията на трамвитѣ, отъ 1931 година.

На добросъвестнитѣ и работливи общински служители сж отпускани парични помощи.

За да бждатъ подпомогнати общинскитѣ служители, презъ 1928 г. бѣ построена и голъмата модерна сграда на ул. „Гробарска“ съ отдѣлни апартаменти — икономически жилища, които се отдаватъ на общински служители срещу евтинъ наемъ.

Учебно дѣло.

Столичниятъ общински съветъ е билъ винаги отзивчивъ къмъ нуждитѣ на учебното дѣло въ столицата и затова е проявявалъ живъ интересъ къмъ него. До като помощта, давана отъ Общинския съветъ за учебното дѣло подъ разни форми презъ 1925 г. е била годишно около 15 милиона лева, въ 1931 г. тази помощъ надминава цифрата 40.000.000 лева, т. е. при всичкитѣ други многобройни и неотложни нужди, които очакватъ своето задоволяване поне отчасти, Столичната община дава голъма частъ отъ своитѣ редовни приходи за издръжка на учебното дѣло. Помощта, давана за учебното дѣло въ София, презъ последнитѣ години е нарастнала съ повече отъ 172%, когато общинскиятъ бюджетъ далечъ не е стигналъ това увеличение. Благодарение на тия срѣдства, щедро отпускани за учебното дѣло въ София, последното е могло да се развива правилно. Презъ последнитѣ години се предприе строежа на нѣколко модерни училищни сгради, отъ които презъ 1930 г. окончателно се привършиха 4 въ кварталитѣ: „Иванъ Вазовъ“, „Булина Ливада“, „Захарна фабрика“ и „Царибродски“; а презъ 1931 г. се привърши най-модерната училищна сграда въ

VI районъ. Тия нови училищни сгради сж голъма придобивка за учебното дѣло въ София.

При 19 училища Училищното настоятелство е открило училищни трапезарии, въ които се хранятъ безплатно 2017 ученици. За здравеопазването на ученицитѣ Настоятелството поддържа две почивни станции — едната въ Варна — морска и другата въ Самоковъ — планиска.

Презъ последнитѣ години Училищното настоятелство е открило нѣколко специални училища: 1) училище на открито въ Борисовата градина, 2) училище за бавко развиващи се деца, 3) училище за заекващи. А сжщо така презъ лѣтото при нѣколко училища поддържа лѣтни игрища, въ които прекарватъ подъ надзоръ на учители около 2000 деца на чистъ въздухъ.

Заключение

Продължителното кметуване винаги е давало възможность на общинското управление да постигне необходимата планомѣрность въ дейността на отдѣлнитѣ общински служби и да развиятъ последнитѣ по голъма и, главно, по-завършена дейность. Това положение намираме въ последния —

четвъртия периодъ

отъ развитието на Столичната община съ начало — реорганизация и подемъ на отдѣлнитѣ служби, което започва отъ 1923 г. Този периодъ се отличава съ своето интензивно строителство, съ своята финансова реорганизация, която увеличи до възможния законенъ размѣръ приходитѣ на общината, което пъкъ даде възможность, съ налични общински срѣдства и при ясно сложенитѣ задачи въ всѣка отдѣлна служба, да бжде увеличена и разширена тѣхната дейность. Като главна характеристика на този периодъ служи и по-специалното развитие на общинскитѣ технически предприятия.

София, февруарий 1932 год.

